

ського законодавства, вони повинні залишатися в межах країни, тоді як реінвестувати їх у надійні цінні папери в Україні неможливо.

У новому Законі "Про страхування" затверджені границі статутних капіталів страхових компаній [2]. Статутні фонди компаній, що займаються страхуванням життя, значно перевищують "планку" страховиків, що спеціалізуються на інших видах страхування. До 2003 року компанії, що страхують життя, повинні наростити статутний фонд до 1,5 млн. ЕВРО. Як говорять самі "страховики життя", це неминуче приведе до ліквідації ряду слабких компаній. Деякі при цьому затверджують, що без участі іноземних страховиків розвиток цього виду страхування в нашій країні взагалі навряд чи можливий.

Але іноземні страховики виявляють поки ще мало інтересу до покупки українських компаній, а також до українського ринку страхування взагалі. Сьогодні на нашому ринку працюють всього дві іноземні (мається на увазі не російський капітал) страхові компанії – "QBE Україна" і American Insurancse company. Активно купують українські компанії або відкривають свій страховий бізнес в Україні поки тільки росіяни. Прикладом може послужити придбання в 2000 році консорціумом "Альфа груп" в особі компанії "Альфа Капітал Україна" 60 %-го пакета акцій СК "Остер-Київ".

Крім того, півроку назад на українському страховому ринку з'явилася компанія "Європейський страховий альянс", найбільшим акціонером якої виступили дочірні структури російського Національного резервного банку в Україні.

Приходячи на наш ринок, російські компанії відзначають те, що він у значній мірі недооцінений. При цьому, з огляду на власний досвід, чималу роль у розвитку страхового ринку відводять іпотечному кредитуванню будівництва житла, споживчому страхуванню при покупці автомобілів, побутової техніки та й ін. Деякі з цих напрямків уже розвивають банки спільно зі страховими компаніями.

Можливо, це дійсно дасть поштовх позитивній динаміці страхування в Україні, однак двигуном у розвитку ринку, без сумніву, повинен стати ріст добробуту населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слюсаренко О. Регіональні ринки страхування в Україні: проблеми і перспективи розвитку // Фінансові послуги. -2002. -№ 7-8. -С.6-12.
2. Нечипорук Л.В. Закон України «Про страхування»: Коментар. -Х.: Одиссей, 2002. -288 с.

Надійшла до редколегії 28.10.2002

НЕЧИПОРУК Л.В. ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА СТРАХОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Рассмотрены теоретические основы формирования страхового рынка и определены основные проблемы его развития на современном этапе в Украине; выяснены перспективы эволюции страхового дела в украинской экономике.

NECHIPORUK L.V. THE THEORY AND PRACTICE OF THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE

The fundamental theory of formation of the insurance market are reviewed and the main problems of its development at the present stage in Ukraine are determined; the outlooks of changes of aircraft attitude of insurance business in the Ukrainian economics are clarified.

УДК 330.146

К.Я. ПЕТРОВА, канд. екон. наук, проф.,
Н.В. ДЗЮБА, канд. екон. наук

Національний університет внутрішніх справ

ВПЛИВ ПЕРВІСНОГО НАГРОМАДЖЕННЯ КАПІТАЛУ НА СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВУ СФЕРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розглянуто вплив первісного нагромадження капіталу (ПНК) на майнову диференціацію населення та формування трудової мотивації працівників; запропоновано комплекс заходів щодо нейтралізації негативних наслідків ПНК.

Найбільш відчутним соціально-економічним наслідком ПНК для переважної частини громадян України є майнове розшарування населення. В умовах інверсійного переходу до ринкових відносин об'єктивна неминучість останнього навіть посилюється через брак історичного часу для поступового трудового первісного нагромадження капіталу.

За роки ринкових реформ відбулася суттєва

трансформація соціальної структури суспільства. Перерозподільні процеси, які охопили економіку, відбиваються у новій соціальній стратифікації. Генеральною тенденцією у цій сфері є поступове перетворення станової ієрархії умовних розпорядників на два основні класи — власників засобів виробництва і найманих працівників. Економічна нерівність, яка мала в умовах адміністративної системи госпо-

дарювання споживчий характер, знов набирає своєї класичної форми.

Процес формування нової соціальної структури суспільства супроводжується майновим розшаруванням населення, яке має в Україні значні масштаби. Про це свідчать наступні дані: якщо у 1990 р. середній дохід 10 % найзаможніших громадян України в 4 рази перевищував відповідний показник 10 % найбідніших, то у 1999 р. - у 12 разів [1, с.30].

У вітчизняній економічній літературі існують різні підходи до обрахування коефіцієнту Джіні, який характеризує відхилення частки отриманих доходів по доходних групах населення від рівномірного їх розподілу. Так, за оцінкою Держкомстату України, у 1999 р. він становив 0,34, тобто відповідав рівню промислово розвинутих країн. Але, на нашу думку, більш достовірними є розрахунки Державної податкової адміністрації України (ДПАУ), за даними якої цей показник дорівнював у тому ж 1999 р. 0,59, тобто приблизно відповідав рівню країн Латинської Америки [2, с.40].

Таблиця - Розподіл населення за рівнем середньодушового грошового доходу у 1998-2000 рр. [5, с.204]

Групи за рівнем доходу, грн.	Частка групи у загальній чисельності одержувачів доходу, %			
	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.
до 20	8,5	5,4	—	—
20,1-30,1	7,9	6,7	0,3	0,2
30,1-60,0	26,5	27,3	4,8	1,8
60,1-90,0	22,3	24,2	15,5	9,2
90,1-120,0	15,0	15,1	21,1	14,7
120,1-150,0	8,2	8,5	17,7	16,5
150,1-180,0	4,7	5,2	13,1	14,5
180,1-210,0	2,8	3,1	9,6	11,3
210,1-240,0	1,3	1,5	5,8	8,7
240,1-270,0	0,9	1,1	3,7	6,3
270,1-300,0	0,7	0,6	2,6	4,1
понад 300	1,2	1,3	5,8	13,0

Аналізуючи дані наведеної таблиці, можна спостерігати позитивну динаміку груп населення з більш високими доходами та кількісне зменшення частки населення з низькими доходами. На нашу думку, ці тенденції ще не свідчать про реальне зростання добробуту народу України, оскільки вартісна величина межі бідності також щорічно збільшується (наприклад, у 2000 р. вона підвищилася на 26,4 % у порівнянні з 1999 р. [4, с.10]). Навпаки, в останні роки чисельність бідних прошарків населення зростала з середньорічним темпом 8-10 % з посиленням глибини бідності, що супроводжувалося збільшенням розшарування серед бідних і зменшенням частки середньо забезпечених прошарків у загальній чисельності населення [2, с.48].

Слід зауважити, що в умовах значних масштабів тінізації економіки статистичні розрахунки рівня доходів є приблизними. За оцінками експертів, недекларовані доходи, використані населенням на споживання, склали, як мінімум, 8,8 % офіційних грошових доходів у 1994 р., 30,6 % у 1995 р., 52,4 % у 1996 р., 45,2 % у 1997 р., 42 % у 1998 р. і знизилися до 18-32 % у 1999-2000 рр. [6, с.30]. За іншими

частку осіб з високим рівнем доходів експерти оцінюють приблизно однаково - 10-11 % населення, яке акумулює 40-44 % сукупних доходів [2, с.41; 3, с.69]. Однак щодо оцінки масштабів бідності єдності думок немає. За офіційною статистикою, у 2000 р. в Україні до категорії бідних належали 26,7 % населення, вкрай бідних - 14,7 % [4, с.10]. Але ДПАУ дає іншу кількісну оцінку цього соціально-економічного явища, зараховуючи до категорії бідних 34 % населення, яке акумулює 4 % сукупних доходів [2, с.51]. Якщо ж проаналізувати офіційні дані розподілу населення за рівнем середньодушового грошового доходу, то виявиться, що у 2000 р. 87 % громадян України отримували дохід менший за 300 грн., у той час, як прожитковий мінімум становив 311 грн., а приблизно 56,9 % населення існували за межею бідності, яка у 2000 р. становила 56,6 % прожиткового мінімуму, тобто 176 грн. Розподіл населення за рівнем середньодушового грошового доходу у 1998-2000 рр. надано в табл.

підрахунками, у 1999 р. витрати домогосподарств перевищували їх офіційні доходи на 24,8 %, а у 2000 р. - на 30 % [7, с.74]. При цьому, якщо серед найбіднішого населення розмір незареєстрованих доходів становив у 2000 р. 1,7 грн. на одну особу на місяць, то серед найзаможніших - 208,2 гривні [4, с.10]. На нашу думку, такі дані є зайвим підтвердженням тези про кримінальне походження переважної частини великих статків.

Процес майнового розшарування населення має суттєві негативні соціально-економічні наслідки, найбільш небезпечними з яких є:

- зменшення реального споживання домашніх господарств у структурі використання ВВП (на 31,4 % за 1993-1999 рр. [8, с.28]);

- підвищення рівня криміналізації як економічної, так і політичної сфери;

- маргіналізація суспільства, яка проявляється у збільшенні чисельності маргіналів та посиленні їх впливу на соціальну свідомість та загальну соціальну ситуацію в Україні (у 1998 р. налічувалося 17,1 млн. таких осіб, або приблизно 40 % населення країни старше 15 років [9, с.31]);

- зростання рівня конфліктності у суспільстві (майже третина дорослого населення країни вважає реальною перспективу виникнення конфліктів між багатими і бідними [9, с.30]).

Для нейтралізації зазначених негативних наслідків майнового розшарування населення потрібно здійснювати активну соціальну політику з боку держави, яка, на нашу думку, має включати наступні заходи:

- пенсійну реформу з метою формування додаткових механізмів соціального захисту і стимулювання детінізації доходів;

- реформу системи соціальної допомоги шляхом поступової заміни діючих пільг на адресну грошову соціальну допомогу;

- виробку комплексу заходів щодо податкового стимулювання активізації спонсорської і благодійної діяльності;

- створення сприятливих економічних та організаційно-правових умов для розвитку малого і середнього бізнесу з метою активізації підприємницького потенціалу населення України і боротьби з безробіттям;

- реформу оплати праці з метою ліквідації галузевих, регіональних і кваліфікаційних диспропорцій у цій сфері і повернення заробітній платі її стимулюючої функції.

Майнове розшарування населення суттєво впливає на спотворення механізмів трудової мотивації найманих працівників.

В умовах адміністративної системи господарювання характерними рисами трудових відносин були всезагальний обов'язок до праці, повна зайнятість, слабкий ступінь мобільності робочої сили, прикріпленість працівника до робочого місця (прописка, відомче житло, соціальна інфраструктура підприємств та ін.), неефективне використання трудових ресурсів. В період ринкової трансформації економіки трудова сфера зазнає значних змін. Процес ПНК сприяє появі наступних передумов формування вільного ринку робочої сили:

- ліквідується позаекономічна примусовість праці;

- з'являється можливість вільного вибору сфери діяльності та місця праці;

- виникає безробіття і конкурентне середовище на ринку робочої сили.

Всі ці передумови мали радикально змінити ставлення громадян до праці у напрямі підвищення її продуктивності та якості, формуючи працівника ринкового типу, якому притаманні такі риси трудового менталітету, як готовність інтенсивно та високопродуктивно працювати, здатність до адаптації, інновацій, перенавчання, прагнення підвищувати свою конкурентоспроможність на ринку праці, економічне мислення, орієнтація на високу оплату праці, повага до права власності і настанова на примноження власного капіталу, зацікавленість в успішній та прибутковій діяльності фірми [10, с.4].

Однак сучасні дослідження поки ще не фіксують масового поширення означених вище якостей серед населення України. Однією з причин повільного формування працівника ринкового типу деякі вітчиз-

няні вчені вважають історично обумовлені риси українського менталітету, а саме [11, с.46]:

- сприйняття соціальної справедливості, як рівності у доходах (39 % опитаних за даними центру "Демократичні ініціативи");

- готовність жити хоч і не багато, але з гарантованим рівнем життя (46 % респондентів);

- негативне ставлення до розвитку приватного сектора економіки (третина опитаних);

- переконаність в тому, що захист населення від економічних труднощів — обов'язок держави, а не кожного особисто (кожний другий респондент).

До інших чинників, які гальмують формування ринкового трудового менталітету, на нашу думку, можна віднести:

- зменшення відтворювальних можливостей трудового потенціалу через низький рівень оплати праці і заборгованість з виплати зарплати, занепад галузей соціальної сфери (охорони здоров'я, освіти, культури);

- підвищення ступеня соціальної незахищеності працівників підприємств і установ в умовах слабого контролю за дотриманням трудового законодавства з боку держави і профспілкових організацій;

- зростання зареєстрованого і високий рівень прихованого безробіття;

- поглиблення галузевої, посадової та професійної диференціації оплати праці, а також майнового розшарування населення;

- погіршення якості робочої сили, декваліфікація працівників;

- відсутність у найманих працівників (за винятком вищого менеджменту) реальної можливості брати участь в управлінні підприємством, навіть якщо вони стали акціонерами, та інші.

Дія зазначених чинників в економіці України призводить до зниження продуктивності праці (за 1990-2000 рр. вона зменшилася у 1,4 рази [11, с.40]), погіршення трудової дисципліни, падіння зацікавленості працівників у розвитку професійної майстерності. Визначальним мотивом трудової діяльності для переважної частини населення стає виживання в умовах економічної нестабільності. Безробіття і слабкий контроль з боку держави та профспілок за дотриманням трудового законодавства посилюють економічну залежність працівника від роботодавця, примушуючи першого погоджуватися на не вигідні умови праці і оплати труда (примусові відпустки за власний рахунок, натуральна оплата праці, порушення техніки безпеки праці, неофіційна зайнятість, затримки виплат зарплати та її мізерний розмір).

Деформація трудової мотивації працівників гальмує подальший хід економічних реформ. Первісне нагромадження капіталу створює тільки загальні передумови для формування ринку робочої сили і працівника ринкового типу, але воно не здатне самотужки зробити цей ринок цивілізованим, тобто таким, що враховує інтереси не тільки роботодавців, але і працівників. Досвід ринкової трансформації економіки у промислово розвинутих країнах показує, що з таким завданням може справитися тільки держава, активно регулюючи трудові відносини і спираючись на сильні профспілкові організації. Ос-

новними напрямками державної політики в цій сфері, на наш погляд, мають стати:

- реформування системи оплати праці з метою повернення заробітній платі її стимулюючої та відтворювальної функцій;
- розвиток системи соціального партнерства з метою розв'язання протиріч між працівниками та роботодавцями: вдосконалення процедури укладання колективних договорів та контролю за їх виконанням;
- податкове стимулювання інвестицій у створення нових робочих місць;
- збільшення бюджетного фінансування галузей соціальної сфери (охорони здоров'я, освіти, культури) з метою підвищення якості робочої сили;
- посилення державного та громадського контролю за дотриманням трудового законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лібанова Е. Соціальна стратифікація в Україні: проблеми статистичного вимірювання // Статистика України. -2000. -№ 1. -С.30-36.
2. Азаров Н., Бондаренко Г., Лекарь С., Лоцинин М., Чушкал Д. Економетрія фізических лиц України // Економіст. -2001. -№ 1. -С.37-53.
3. Мандибура В.О. "Тіньова" економіка України та напрямки законодавчої стратегії її обмеження. -

К.: Парламент. вид-во, 1998. -134 с.

4. Указ Президента України "Про стратегію подолання бідності" // Урядовий кур'єр. -№ 149. -18 серпня 2001 р.
5. Україна у цифрах у 2000 році: Корот. стат. довід. /Держкомстат України; За ред. О.Г. Осауленка. -К.: Техніка, 2001. -256 с.
6. Соколик М. Аналіз і макрооцінка недекларованих доходів населення України, використаних на споживання // Україна: Аспекти праці. -2001. -№ 4. -С.26-34.
7. Пасхавер Б. Продовольча доступність // Економіка України. -2001.-№ 7. -С.69-77.
8. Скрипниченко М., Приходько Т. Підсумки ринкових перетворень та прогнози розвитку економіки України до 2005 року // Економіст. -2001. -№ 1. -С.26-36.
9. Лібанова Е. Соціальна стратифікація в Україні: проблеми статистичного вимірювання // Статистика України. -2000. -№ 1. -С.30-36.
10. Богиня Д. Стимули і антистимули розвитку трудового менталітету в сучасних умовах // Україна: Аспекти праці.-2001. -№ 3. -С.3-10.
11. Семикіна М. Аспекти перебудови ментальності працівників у системі мотиваційного менеджменту // Україна: Аспекти праці. -2001. -№ 4. -С.40-46.

Надійшла до редколегії 12.10.2002

ПЕТРОВА Е.Я., ДЗЮБА Н.В. ВЛИЯНИЕ ПЕРВОНАЧАЛЬНОГО НАКОПЛЕНИЯ КАПИТАЛА НА СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВУЮ СФЕРУ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ
Рассмотрено влияние первоначального накопления капитала на имущественное расслоение населения и формирование трудовой мотивации работников; предложен комплекс мероприятий по нейтрализации негативных последствий ПНК.

PETROVA K.JA., DZYUBA N.V. THE INFLUENCE OF PREVIOUS ACCUMULATION OF CAPITAL ON-SOCIAL-LABOR SPHERE OF UKRAINIAN ECONOMY
The influence of previous accumulation of capital on a property stratification of the population and formation of the workers labor motivation is considered; the complex of measures on neutralization of negative consequences of previous accumulation of capital is offered.

УДК 330.146

В.Г. ЯРЕМЕНКО, канд. экон. наук, доц.

Национальный университет внутренних дел

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ИНТЕРЕСОВ И МОТИВАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ПРИВАТИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Рассмотрены вопросы влияния приватизации на систему интересов и мотивацию субъектов хозяйствования.

Субъекты приватизации могут выступать как физические и юридические лица и выражать интересы собственников, предпринимателей, наемных работ-

ников. Столкновение или согласование интересов личности и общества оказывает решающее влияние на процессы трансформирования системы мотива-